Týmové tlumočení pro neslyšící na školách?

Ve dnech 16. a 17. září 2006 se v Praze sešlo více než 120 profesionálních tlumočníků znakového jazyka z 20 různých států světa, aby jednali o inovativních praktikách v týmovém tlumočení pro neslyšící. Možnost prodiskutovat otázky k danému tématu bylo možné nejen s tlumočníky znakového jazyka z evropských států, ale i s dalšími hosty z celého světa. Tato jednání proběhla v rámci 14. ročníku mezinárodní konference Evropského fóra tlumočníků znakového jazyka (European Forum of Sign Language Interpreters, dále EFSLI).[1] Organizací letošního ročníku byla poctěna Česká komora tlumočníků znakového jazyka, jediná profesní organizace tlumočníků v České republice, která je řádným členem EFSLI a která se systematicky snaží zkvalitňovat tlumočnické služby pro naše neslyšící tak, abychom se v tomto ohledu přiblížili úrovni běžné v zemích Evropské unie. Ze stávajících českých organizací se rovněž jako jediná snaží o rozlišování tlumočnických specializací[2] a o celkovou profesionalizaci tlumočnických služeb.

Téma týmového tlumočení je ve světě i u nás velmi aktuální. Jak uvedla Angela Jonesová, prezidentka organizace Registry of Interpreters for the Deaf (dále RID), ve Spojených státech amerických dnes forma týmového tlumočení převažuje a stává se téměř normou (podle RID Standard Practice Paper z roku 1995). Avšak ne ve všech evropských zemích je týmové tlumočení akceptováno jako standardní. Zástupci jednotlivých organizací společně diskutovali o výhodách a postupech tlumočení v týmu i o vlastních zkušenostech s týmovým tlumočením. Společně se pokusili nalézt odpovědi na zásadní otázky, např. v jaké situaci by měli být přítomni dva a více tlumočníků, co je to tlumočnický tým a jak jej sestavit, jak by měla vypadat spolupráce předcházející týmovému tlumočení, jak je možné hodnotit tlumočnický výkon týmu aj.

O týmovém tlumočení se nejčastěji hovoří v situacích, tlumočí-li jednu komunikační událost více než jeden tlumočník. Jednotliví tlumočníci se střídají obvykle po 10–30 minutách tlumočení (záleží na

[1] EFSLI je organizace tlumočníků znakového jazyka, formálně fungující již od roku 1993. Jejími členy jsou národní a oblastní asociace a organizace tlumočníků z Evropské unie i mimo ni a další individuální a přidružení členové, kteří se o problematiku tlumočení znakového jazyka zajímají. V současné době jsou členy EFSLI zástupci tlumočnických organizací ze 17 zemí. Více o cílech EFSLI a o jednotlivých členských organizacích EFSLI na http://www.efsli.org.uk.

[2] Pouze ve vzdělávacím programu České komory tlumočníků znakového jazyka je možné získat akreditaci ve specializaci tlumočník českého znakového jazyka, transliterátor znakované češtiny a vizualizátor mluvené češtiny. Takové rozlišení umožňuje klientovi objednat si tlumočníka podle jeho komunikačních preferencí.

domluvě v daném týmu). V Německu existuje dokonce pravidlo, že bude-li tlumočení delší než 1 hodinu, pak je třeba sjednat na tlumočení více tlumočníků. V Norsku je více tlumočníků žádáno při každém tlumočení delším než 2 hodiny. Nezřídka se ale setkáme s názory (u nás i v zahraničí), že tlumočníci nikdy nepotřebují být dva na tutéž práci, že více tlumočníků stojí zbytečně více peněz a že ten, kdo potřebuje pracovat s někým dalším, není dobrý tlumočník. Nebo také, že je snazší tlumočit několik hodin v celku než se každých 15 minut střídat s jiným tlumočníkem v týmu a že tlumočníci jsou ze své praxe zvyklí pracovat sami. Neznalost postupů při týmovém tlumočení a výhod týmového tlumočení existuje jak mezi neslyšícími lidmi, tak mezi samotnými tlumočníky. Přitom tlumočníci v týmu mohou díky skupinové spolupráci splnit cíl tlumočení lépe, než je-li při tlumočení přítomen pouze jediný tlumočník. Jak na EFSLI konferenci uvedly Maya de Witová a Irma Sluisová z Holandska, studie Barbary Moserové z roku 1997 dokazuje přímou úměru mezi délkou tlumočení a jeho přesností a správností.[3] Během 30 minut souvislého tlumočení frekvence chyb, např. chyb v překladu významu, narůstá. Tlumočník si mnohdy navíc své chyby vůbec neuvědomuje. Jeho tlumočnický výkon tím výrazně klesá. Možnost, jak zkvalitnit a zefektivnit tlumočení při delším a náročném tlumočení, nabízí právě tlumočení týmové.

Při rozhodování o potřebném počtu tlumočníků je třeba zohlednit následující faktory: (a) dobu trvání tlumočení, např. celodenní výuka, seminář, (b) komplexnost tlumočené situace, např. konference ve více jazycích, přednáška na univerzitě, (c) dynamiku tlumočené situace, např. větší počet neslyšících klientů (např. ve Švédsku, jak uvedly Katarina Mårtensonová a Gunvor Svensoonová, přítomnost už dvou neslyšících klientů vyžaduje dva tlumočníky), (d) komunikační potřeby klientů, např. hluchoslepí klienti. Jednou z oblastí, ve které se týmové tlumočení může plně uplatnit a je i opodstatněné, je tlumočení ve vzdělávacím prostředí, a to jak na školách různého typu a zaměření, tak i v různých vzdělávacích kurzech.

Profese tlumočníka znakového jazyka ve vzdělávacím prostředí u nás ale není stále ještě samozřejmá. Tlumočníci na školách o své místo mnohdy bojují. Často jsou slyšícími pedagogy i vedením školy odmítáni nebo považováni za zbytečné.[4] Ve školách

[3] Barbara Moserová se svým týmem prováděla průzkum mezi tlumočníky mluvených jazyků, kteří měli 12–15letou praxi v tlumočení. V tlumočení znakových jazyků tato situace není jiná.

[4] Hlavními důvody podle Kohutové (2005) bývají dostatečné kompetence pedagogů v českém znakovém jazyce, další „soustavné" vzdělávání se pedagogů v českém znakovém jazyce, nedostatek financí na zaměstnání tlumočníků, nedostatečný počet tlumočníků znakového jazyka v České republice a tlumočníkova neznalost odborné terminologie v dané oblasti.

často navíc bývá role profesionálního tlumočníka znakového jazyka zaměňována s rolí pedagoga či asistenta pedagoga. O týmovém tlumočení ve vzdělávacím prostředí se snad zatím ani nepřemýšlelo. Tato nevyhovující situace je ovlivněna i tím, že v České republice český znakový jazyk stále bojuje o svůj statut. V roce 1998 byl sice přijat zákon o znakové řeči, podle kterého mají lidé s vadami sluchu právo používat pro svou komunikaci znakovou řeč (resp. český znakový jazyk či znakovanou češtinu), a v roce 2005 byl schválen zákon č. 561/2005 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání, zajišťující dětem, žákům a studentům, kteří nemohou vnímat řeč sluchem, právo na bezplatné vzdělávání pomocí nebo prostřednictvím znakové řeči; práva daná zákonem ale u nás nejsou naplňována automaticky.

Situaci v tlumočení v České republice shrnul na EFSLI konferenci Petr Vysuček. Poukázal na to, že u nás neexistuje jednotný vzdělávací systém tlumočníků pro neslyšící. Samozřejmostí nejsou ani kvalitní kurzy českého znakového jazyka. To vše se odráží v nedostatku kvalitních tlumočníků, kteří by pokryli skutečnou potřebu tlumočnických služeb pro neslyšící. Pokud jsou tlumočníci „nějak" školeni, pak je to zejména pro individuální tlumočnický výkon. Příprava tlumočnických týmů zatím systematicky neprobíhá. Tento deficit se negativně odráží ve všech situacích, kdy je při jedné tlumočené události přítomno více tlumočníků, kteří v zájmu zajištění kvalitních tlumočnických služeb musí vytvořit „tlumočnický tým" přirozenou cestou ad hoc. Často dochází k obtížím, které tlumočení nežádoucně ovlivňují. Tlumočníci se vzájemně nevnímají jako partneři, ale jako konkurenti. Tlumočníci neznají techniky týmové spolupráce, nerespektují se vzájemně jako kolegové, necítí společnou zodpovědnost za výsledný výkon a prezentují se každý sám za sebe. Přitom samozřejmým předpokladem úspěšné práce tlumočnického týmu je vzájemná spolupráce jeho členů.

Ve vzdělávacím prostředí je třeba v tlumočení počítat nejen se spoluprací jednotlivých tlumočníků znakového jazyka, ale i se spoluprací s pedagogy, žáky/studenty a vedením vzdělávací instituce. Přestože má tlumočení ve vzdělávacím prostředí jistá specifika (např. tlumočník je členem vzdělávacího týmu, tlumočí mnohdy různá témata a předměty v rámci jednoho dne, ve třídách studuje heterogenní skupina studentů), role profesionálního tlumočníka znakového jazyka – zprostředkovatele plynulé a plnohodnotné komunikace mezi neslyšícím žákem/studentem a dalšími lidmi v tomto prostředí (pedagogy, vedením vzdělávací instituce, zaměstnanci vzdělávací instituce, dalšími studenty atd.) – zůstává stejná.[5] Jak uvádí Kohutová (2005), tlumočníci znakového jazyka na našich středních školách pro

[5] Podrobněji o tlumočení ve vzdělávacím prostředí na http://www.rid.org/124.pdf.

sluchově postižené často navíc pomáhají pedagogovi s přípravou vyučovací hodiny, účastní se pedagogických rad v roli pedagoga, udržují disciplínu ve třídě apod. Tyto aktivity však náleží roli asistenta pedagoga, a nikoli roli tlumočníka znakového jazyka. Profesionální tlumočníci mají i ve vzdělávacím prostředí jasně stanovenou roli a není vhodné, aby fungovali i v rolích jiných (které jim stanoví např. etické kodexy tlumočníka upravené vedením vzdělávací instituce).

Je ovšem také pravda, že ne všichni tlumočníci se chovají jako profesionálové, kteří opravdu jen překlenují komunikační bariéru mezi žákem/studentem a ostatními lidmi ve vzdělávací instituci. Někdy jsou spíše „ ...„*pomocníky*", *neboť předpokládají, že můžou, a že by měli rozhodovat o tom, co je v dané situaci pro neslyšícího žáka/studenta nejlepší*" (McIntire 1990, s. 267; přeložila Kohutová 2005). V důsledku této neprofesionality pak mohou být neslyšící studenti pedagogy i spolužáky vnímáni jako slabí jedinci, neschopni samostatného rozhodnutí, jako ti, kteří potřebují pomoc (tamtéž).

Jaké jsou tedy předpoklady dobře fungujícího týmového tlumočení ve vzdělávacím prostředí?

Ve vzdělávacím prostředí s profesionálním tlumočníkem znakového jazyka žák/ /student roli profesionálního tlumočníka ve vzdělávání rozumí (tj. ví, že tlumočník sám nic nevysvětluje, nepřidává ani neubírá; tlumočí věrně způsob vyjádření pedagoga, nemění význam ani obsah sdělení; tlumočník se nesnaží být aktivním účastníkem komunikace; tlumočník je vázán mlčenlivostí, která se týká veškeré komunikace a dění probíhajících mezi účastníky komunikace; tlumočník tlumočí vše, co říká pedagog/žák/student bez rozdílu, komu je informace adresovaná) a neomlouvá své poklesky a přestupky výkonem tlumočníka.

Tlumočník a pedagog si jsou rovni, každý má své specifické postavení a svou funkci. Pedagog je profesionál v oblasti vzdělávání, je zodpovědný za průběh výuky, garantuje její obsah, didaktické zpracování učiva a metodické postupy. Snaží se dodržovat pravidla komunikace se sluchově postiženými (např. vykládá-li, nepohybuje se po místnosti; nestojí zády ke zdroji světla; v případě, že potřebuje žákům/studentům sdělit nějakou informaci, když píší nebo mají samostatnou práci, nejprve všechny upozorní a poté teprve začne hovořit; co nejvíce vizualizuje svůj výklad). Pedagog by měl nahlížet na tlumočníky jako na profesionály, kteří adekvátně tlumočí jeho komunikaci (nejen s žáky/studenty, ale i s příchozími návštěvami, telefonické rozhovory během výkladu apod.). Základem spolupráce pedagogů s tlumočníky je oboustranná důvěra a vzájemný respekt.

Tlumočníci by měli být profesionály v oblasti tlumočení, tzn. měli by dodržovat etický kodex tlumočníka, měli by znát procesy a postupy v tlumočení atd. Podobně jako spolupráce pedagogů s tlumočníky je i vzájemná spolupráce tlumočníků

v týmu postavena na důvěře a respektu. V týmové práci tlumočníci vzájemně spolupracují, nezbytná je ovšem i příprava individuální, a to po stránce jazykové i tlumočnické. Tlumočníci v týmu by měli mít stejnou filozofii, stejný náhled na to, co tlumočení znamená a jak řešit různé situace a potenciální problémy. Každé jejich rozhodnutí je výsledkem práce týmu, nikoliv jednotlivců. Je samozřejmé, že před tlumočnickým výkonem se tlumočníci předem seznámí s obsahem, který budou tlumočit. Nastudují materiály, které obdrželi od pedagoga, přednášejícího či žáka/studenta a společně si sjednotí terminologii ve znakovém jazyce. Před tlumočením by měli mít domluvené různé podpůrné signály, způsob, jak si psát poznámky, jak si předávat to, co aktuálně tlumočící spolupracovník nepochytil apod. Tlumočník, který netlumočí (podpůrný tlumočník), v žádném případě není pasivní a neodpočívá, ale kontroluje, zda tlumočení odpovídá situaci, hlídá případné omyly a nepřesnosti v tlumočení, volbu znaků tlumočníka, který právě tlumočí (produkujícího tlumočníka), kolegovi také „nadhazuje" obtížně zapamatovatelné údaje (např. čísla, dlouhé výrazy aj.) a je zodpovědný za vzájemné střídání. Způsob a frekvence střídání musí být jasně domluvené předem. Střídání by mělo být takové, aby jej neslyšící žák/student v procesu tlumočení pokud možno „nepostřehl". Tlumočníci jsou společně zodpovědní za srozumitelnost tlumočení a za dodržování zásad v komunikaci se sluchově postiženými. Je vhodné a žádoucí, aby po tlumočení společně zhodnotili jeho průběh a pojmenovali chyby, ke kterým během tlumočení došlo. Následně by se je měli společně snažit odstranit. Nutným předpokladem kvalitních tlumočníků (nejen těch, kteří pracují v týmu) je aktivní zvyšování úrovně tlumočnických a jiných kompetencí formou mentoringu, vzájemnými diskusemi o aktuálních problémech v tlumočnické praxi apod. Tlumočníci by také měli spolupracovat s vedením vzdělávací instituce na zlepšení podmínek pro tlumočení a s pedagogy a ostatními tlumočníky na zefektivnění tlumočení. Nezbytná je i informovanost vedení vzdělávací instituce o problematice tlumočení znakového jazyka ve vzdělávacím prostředí, neboť podpora tlumočení ve vzdělávací instituci mnohdy závisí právě na vůli jejího vedení.

V počátcích tlumočnické profese tlumočníci znakového jazyka tlumočili převážně individuálně. Dnes si však tlumočníci i neslyšící začínají uvědomovat hodnotu a přednosti tlumočení ve dvojici či v týmu. Výhody takového tlumočení jsou dnes doloženy i výzkumy. Týmové tlumočení nejen zvyšuje kvalitu tlumočení, ale je i prevencí možných zdravotních potíží, které tlumočení znakového jazyka přináší. (Gary Sanderson 1987 uvádí, že opakované pohyby bez náležitého odpočinku mohou vést k mikrotraumatům v dané tkáni; týmové tlumočení výrazně redukuje různé stresové faktory.) Je zřejmé, že týmové tlumočení zvyšuje

standard poskytovaných tlumočnických služeb.

Příspěvky a diskuse všech zahraničních i českých přednášejících na konferenci EFSLI poukázaly na důležitost týmového tlumočení a jeho nesporné klady a přednosti. Jistě by bylo vhodné jej podporovat a přispívat k jeho rozvoji i v českém vzdělávacím prostředí v těch vzdělávacích institucích, ve kterých působí tlumočníci znakového jazyka. Vždyť kvalitní tlumočení je jednou z podmínek úspěšného vzdělávání neslyšících.

Literatura:

KOHUTOVÁ, J. *Tlumočník znakového jazyka na středních školách pro sluchově postižené.* Praha, 2005. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Filozofická fakulta. Ústav českého jazyka a teorie komunikace. Vedoucí práce J. Janeček.

McINTIRE, M. The Work and Education of Sign Language Interpreters. In PRILLWITZ, S.; VOLLHABER, T. *Sign Language Research and Application : Proceedings of the International Congress.* Hamburg : SIGNUM-Press, 1990, s. 264-274. ISBN 3-927731-12-9.

SANDERSON, G. Overuse Syndrome Among Sign Language Interpreters. *Journal of Interpretation*, 1987, s. 73-79.

[Poznámky ze 14. ročníku EFSLI konference, konané 16.–17. září 2006 v Praze.]

Lucie Šůchová

KNIŽNÍ NOVINKY NAKLADATELSTVÍ PORTÁL

SIMON, H. *Dyskalkulie.*
Praha : Portál, 2006. 192 s. ISBN 80-7367-104-2.

Dyskalkulie je specifická porucha matematických schopností, která postihuje operace s čísly, matematické představy, prostorové představy apod. Občas se stane, že dítě, které v ostatních školních předmětech nezaostává, nebo je naopak velmi úspěšné, není schopno spočítat základní početní úlohy a ocitá se v bludném kruhu. Vlastní chyby v matematice ho deprimují, je frustrováno špatnými známkami v jediném předmětu a začne počty a matematiku odmítat a všechny své síly soustředí na jiné předměty. Rodiče si s ním občas nevědí rady a dávají mu najevo, že je „hloupé", když nezvládá tak jednoduché úlohy. Důležité je pochopit, že u dítěte s dyskalkulií nejde o celkový nedostatek inteligence, nýbrž nedostatek schopností v jediné oblasti – v matematice. Autor v knize postupně popisuje projevy dyskalkulie a krok za krokem na jednotlivých příkladech a rozborech základních početních úkonů a úloh nabízí recept, jak překonat psychické bariéry dyskalkulického dítěte vůči matematice a jak ho bezbolestně přivést k bezproblémovému počítání.